

ВІДГУК

офіційного опонента Кобильченка Вадима Володимировича на дисертацію Клопоти Євгенія Анатолійовича «Психологічні основи інтеграції в суспільство осіб з вадами зору», представлену на здобуття наукового ступеня доктора психологічних наук за спеціальністю 19.00.08 – спеціальна психологія

Дисертаційне дослідження Клопоти Євгенія Анатолійовича присвячене одній з найбільш актуальних проблем сучасної спеціальної психології – інтеграції в суспільство осіб з глибокими порушеннями зору. Відомо, що глибокі порушення зору не обмежуються тільки випадінням окремих функцій, редукованістю пізнавальних можливостей, порушенням орієнтації в просторі, а позначаються на особистості людини в цілому, на її психологічному здоров'ї та стосунках із соціумом. Головним негативним наслідком зорового дефекту в психічній та соціальній сферах насамперед виступає порушення соціальної взаємодії, яка є інтегративним фактором формування особистості людини з важкими вадами зору на різних етапах онтогенезу. Порушення повноцінної взаємодії передусім із соціальним мікросередовищем призводить до дефіциту особистого досвіду, який детермінує соціальну активність людини в різних сферах життєдіяльності.

Всебічне сприяння реалізації внутрішніх потенціалів кожної людини з порушеним зором на різних етапах її онтогенезу має стати одним із пріоритетних завдань соціуму, позаяк люди, які мають суттєві зорові порушення, відчувають труднощі в соціалізації, соціальній адаптації, адекватній самореалізації та інтеграції в освітнє та соціокультурне середовище.

Беручи до уваги нагальні проблеми осіб з порушеним зором, обрана проблема може вважатися такою, що відповідає вимогам часу. У рецензованій праці помітним є системний авторський підхід до аналізу теоретичних, методологічних та методичних проблем соціальної інтеграції людини з глибокими порушеннями зору на різних етапах онтогенезу.

На основі аналізу теоретичних джерел, різних наукових шкіл та концепцій автору вдалося виокремити найголовніші структурні елементи і побудувати власну концепцію дослідження, яка ґрунтується на теорії наукового пізнання з

її вимогами об'єктивності й доказовості, та положеннях про складну структуру особистості, ідеях соціальної зумовленості становлення особистості з відхиленнями в розвитку.

В якості методологічного підґрунтя психологічних основ інтеграції в суспільство осіб з вадами зору дисертант вбачає: особистісну готовність незрячих і слабкозорих людей (до взаємодії, відповідальності за значимі події; усвідомлення життєвих орієнтирів, мети, перспектив, необхідності змін деструктивних установок; розвиток особистісного потенціалу) та готовність соціального оточення до адекватного сприйняття можливостей самореалізації людей з вадами зору (оптимізація взаємодії зрячих і незрячих; створення в суспільстві позитивного образу осіб з вадами зору).

Слід відмітити, що такого роду дослідження в спеціальній психології проведене вперше, що підкреслює наукову значущість виконаної роботи.

У дисертації чітко сформульовані об'єкт, предмет та мета дослідження. Структура роботи відповідає поставленим завданням, що й дозволило автору реалізувати свій науковий задум. Дисертант здійснив великий обсяг дослідницької роботи, проаналізував наявну літературу з обраної проблематики, зібрав цікавий емпіричний матеріал, виявив закономірні залежності, зробив узагальнюючі висновки.

Особливо імponує в роботі те, що теоретичні й емпіричні результати аналізуються у порівнянні з результатами інших досліджень, здійснених вітчизняними і зарубіжними авторами.

Дисертаційна робота Є.А. Клопоти має теоретико-емпіричний характер, вона представляє собою узагальнений системний науковий аналіз результатів досліджень у царині тифлопсихології та тифлопедагогіки, має вигляд цілісного теоретичного вивчення проблеми інтеграції особистості з порушеним зором відповідно до визначених мети, завдань, об'єкта, предмета, теоретико-методологічних засад. Рецензована робота характеризується інформаційною насиченістю, теоретичною та практичною значущістю.

Щодо структурування дисертації: вона складається з чотирьох розділів, які послідовно та логічно репрезентують стратегію наукового пошуку, а також

висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. Відтепер дозвольте зупинитись на аналізі змістовного аспекту дисертації.

У першому розділі дисертації «Теоретико-методологічні основи інтеграції в суспільство осіб з вадами зору» розглянуті найважливіші теоретичні, методологічні, психолого-педагогічні засади вивчення проблеми соціалізації та соціальної адаптації в умовах зорової депривації, розкрито сутність і особливості інтеграції в суспільство осіб з глибокими вадами зору, визначено сфери соціокультурної та психологічної взаємодії особистості з глибокими вадами зору в процесі інтеграції в суспільство (рис. 1.1).

Хочемо зазначити, що Є.А. Клопотою було проаналізовано великий масив наукових джерел щодо особливостей соціалізації, соціальної адаптації та інтеграції людей з глибокими порушеннями зору на різних вікових етапах, психологічних та педагогічних аспектів особистісного розвитку та саморозвитку, питань взаємодії аномального, соціального та психологічного факторів у розвитку особистості.

У пункті 1.3. автором дослідження детально проаналізовано бар'єри, виділено чинники та визначено основні критерії інтеграції людей з глибокими порушеннями зору в сучасному суспільстві. Там же автор стверджує, що методологічне підґрунтя психологічних основ інтеграції в суспільство осіб з вадами зору складають особистісна готовність незрячих і слабкозорих людей та готовність соціального оточення до адекватного сприйняття можливостей самореалізації людей з вадами зору (див. рис. 1.2).

Однак, на нашу думку таке визначення не є точним, оскільки для науки основне призначення методології полягає в тому, що вона виконує функцію інтелектуального засобу, який дозволяє вченому адекватно підібрати і застосувати методи дослідження відповідно до його об'єкта.

Базовими поняттями методологічного аналізу наукового дослідження зазвичай є предмет дослідження, об'єкт дослідження, засоби дослідження й пізнавальна ситуація.

Ми вважаємо, що в даному контексті більш коректно було б говорити про розроблену автором теоретичну модель соціальної інтеграції, яка має два головних складники – суб'єктивний (особистісну готовність незрячих і слабкозорих людей) та об'єктивний (готовність соціуму інтегрувати незрячих і слабкозорих людей).

У другому розділі дисертації «Сутність та зміст особистісної готовності осіб з вадами зору до інтеграції в суспільство» реалізовано констатувальний експеримент, організація якого ґрунтувалася на методології порівняльного підходу й етіологічних показниках, таких як глибина порушення зору і час набуття порушень, викладено результати експериментального дослідження показників особистісної готовності до інтеграційного процесу.

Однак хочемо зауважити, що в тексті дисертації ми віднайшли певне дублювання методичного інструментарію (див. стор. 90-100 та стор. 109).

Поряд із цим, результати емпіричної частини дослідження вирізняються науковою та практичною значущістю. Особливо цікавим аспектом роботи Є.А. Клопоти є результати дослідження показників особистісної готовності осіб з глибокими порушеннями зору до інтеграції в соціум.

Так зокрема, за інтегративним показником емоційного інтелекту слабкозорі продемонстрували значно вищі показники, ніж пізно осліплі та сліпонароджені респонденти. Це дозволило автору дійти висновку про те, що рівень зору має вплив на емоційний компонент самосвідомості особистості, а відсутність зору накладає відбиток на аналіз, розпізнавання й сприйняття емоційних станів інших людей і зовнішнього відображення власних емоцій та почуттів. Виявлено також, що рівень зору впливає на рівень активності, комунікабельності, імпульсивності. Так у сліпонароджених та пізно осліпліх осіб можна спостерігати пасивність у взаємодії, невизначеність емоційних реакцій. Це зумовлено тим, що незрячі люди зіштовхуються з труднощами в орієнтації в міжособистісній взаємодії, відчують скутість, невпевненість, страх бути не сприйнятими або незрозумілими зрячими людьми.

У третьому розділі «Психологічні особливості взаємодії зрячих та незрячих людей у різноманітних сферах життєдіяльності» автором

проаналізовано специфіку навчання у загальноосвітніх і вищих навчальних закладах та професійного самовизначення людей з вадами зору, розкрито особливості сприйняття суспільством потреб і потенційних можливостей незрячих людей.

Отримані автором результати дають підстави для констатації того, що професійна діяльність в УТОСі має низку негативних наслідків, серед яких – монотонність, відносна не кваліфікованість, не престижність праці, що суттєво обмежує можливості самореалізації особистості з глибокими порушеннями зору. Негативні чинники, що впливають на психологічну активність та інтерес до праці, набувають ще більшого значення щодо пізно осліплених, які втрачають висококваліфіковану роботу, престижну професію.

У четвертому розділі «Комплексна система соціально-психологічного супроводу інтеграції в суспільство осіб з глибокими порушеннями зору» дисертантом теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено модель соціально-психологічного супроводу інтеграції осіб з порушеннями зору в суспільство.

Ми в цілому позитивно оцінюємо авторську модель супроводу, однак хочемо зауважити, що, на нашу думку, більш доречно було б включити напрямки соціально-психологічного супроводу осіб з глибокими порушеннями зору не в змістовий, а в діяльнісний компонент поруч із формами роботи (стор. 238 та рис. 4.1).

Сильною стороною дисертації є визначення орієнтаційних принципів, на яких базувалась практична експериментальна робота. Автором також акцентовано увагу на основних проблемних сферах і особливостях їх подолання в ході соціально-психологічного супроводу інтеграції осіб з порушеннями зору в суспільство.

Оцінюючи дисертаційну роботу Є.А. Клопоти слід відмітити, що вона є наслідком багатоаспектного вивчення однієї з найбільш актуальних у спеціальній психології проблем, результати якого сприяють вирішенню більшості її питань та які мають вагому наукову новизну та практичне значення.

Вищесказане свідчить, що представлене дисертаційне дослідження є завершеним, а зроблені в ньому узагальнення та висновки – теоретично обґрунтовані. Його зміст узгоджується з основними положеннями, висвітленими у змісті автореферату. Основні результати дисертаційного дослідження в повному обсязі висвітлені у наукових фахових виданнях.

Таким чином, робимо висновок про загальну позитивну оцінку наукового рівня і якості рецензованого дисертаційного дослідження.

Разом з тим, вважаємо за необхідне висловити такі зауваження:

1. Нам видається, що «виявлення положень щодо сутності інтеграції в суспільство осіб з вадами зору, використання яких у теоретико-експериментальних дослідженнях проблем загальної психології, соціальної психології, психології розвитку сприяє уточненню та осучасненню методології психологічної науки» більше відповідає науковій новизні дослідження, а не його практичному значенню (стор. 12 дисертації).

2. Щодо першого розділу, ми вважаємо, що в існуючому контексті більш коректно говорити не про визначення «методологічного підґрунтя психологічних основ інтеграції в суспільство осіб з вадами зору», а про теоретичну модель соціальної інтеграції, яка має два головних складники – суб'єктивний (особистісну готовність незрячих і слабкозорих людей) та об'єктивний (готовність соціуму інтегрувати незрячих і слабкозорих людей) (стор. 62).

3. В тексті другого розділу дисертації ми віднайшли певне дублювання методичного інструментарію (стор. 90-100 та стор. 109).

4. Ми в цілому позитивно оцінюємо авторську модель супроводу, однак хочемо зауважити, що, на нашу думку, більш доречно було б включити напрямки соціально-психологічного супроводу осіб з глибокими порушеннями зору не в змістовий, а в діяльнісний компонент поруч із формами роботи (стор. 238 та рис. 4.1).

5. В нас виник певний сумнів щодо доречності включення останнього пункту висновків в існуючій редакції, оскільки не йдеться про те, що була експериментальним шляхом доведена ефективність «розроблених за

результатами здійсненої науково-експериментальної роботи методичних рекомендацій, спрямованих на оптимізацію процесу інтеграції в суспільство людей з глибокими порушеннями зору» (стор. 344).

6. Додатки дисертації, на жаль, включають неприпустиму нумерацію (літеру «Г»).

7. У тексті дисертації та автореферату подекуди зустрічаються окремі стилістичні неточності й технічні помилки.

Вказані зауваження стосуються лише певних аспектів досліджуваної проблеми і суттєво не впливають на наш загальний позитивний висновок щодо рецензованої роботи. За науковою новизною, критеріями теоретичної і практичної значущості дисертація Є.А. Клопоти «Психологічні основи інтеграції в суспільство осіб з вадами зору» є фундаментальною науковою працею, оскільки є вагомим внеском у теорію та практику сучасної спеціальної психології. Автореферат відображає основний зміст дисертації. Результати дослідження пройшли солідну апробацію та знайшли відображення у значній кількості публікацій.

Таким чином, дисертація «Психологічні основи інтеграції в суспільство осіб з вадами зору» повністю відповідає встановленим вимогам ДАК України до докторських дисертацій, а її автор – Клопота Євгеній Анатолійович заслуговує на присудження йому наукового ступеня доктора психологічних наук за спеціальністю 19.00.08 – спеціальна психологія.

Доктор психологічних наук,
старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник
лабораторії тифлопедагогіки
Інституту спеціальної педагогіки
НАПН України

Кобильченко В.В.

Власноручний підпис Кобильченка В.В.
СТВЕРДЖУЮ
ЗАВІДУВАЧ ВІДДІЛОМ КАДРІВ Волов (Є.І. Воловський)
Інститут спеціальної педагогіки
Національної академії педагогічних наук України